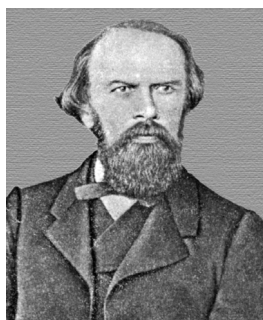

Ц

ЦЕНКОВСЬКИЙ Лев Семенович

*Ботанік, мікробіолог,
член-кореспондент РАН*

Л. С. Ценковський народився 1 жовтня 1822 р. у Варшаві. Його батьки були бідними людьми, тому все подальше життя він мусив заробляти самостійно. Закінчивши губернську гімназію у Варшаві у 1839 р., він був відряджений до Петербурзького університету як стипендіат Царства Польського і став студентом математичного відділення філософського факультету. Захопившись лекціями професора М. С. Куторги про розвиток тварин, перейшов на природниче відділення. У 1844 р. Л. С. Ценковський закінчив університет зі ступенем кандидата і повинен був їхати у Варшаву для обов'язкової п'ятирічної роботи учителем гімназії. Йому вдалося залишитись на рік у Петербурзі.

У 1846 р. він захистив магістерську дисертацію “Несколько фактов в истории развития хвойных”.

У 1847 р. Л. С. Ценковського запросили взяти участь в експедиції до Судану і верхів'їв Білого Нілу. За два роки він зібрав багатий матеріал з флори й фауни Судану. Результати роботи були надруковані у “Географічних відомостях” (1850) і у “Gazeta Warszawska” (1853). Після подорожі Лев Семенович залишився без засобів до існування, поки у 1850 р. не був запрошений до Ярославського Демидівського юридичного лицейо професором природничої історії. Тут він працював до 1854 р., коли перейшов на роботу у Петербурзький університет на посаду екстраординарного професора. 10 квітня 1861 р. Л. С. Ценковський пішов у відставку через хворобу. Під час роботи в Петербурзі він надрукував докторську дисертацію “О низших водорослях и инфузориях”, яку захистив у 1856 р. Ця робота одержала Демидівську премію і заохотила до занять наукою багатьох майбутніх вчених. Крім університетських лекцій, Лев Семенович читав публічні лекції, був секретарем фізико-математичного факультету. З 15 жовтня 1856 до 15 жовтня 1857 р. працював у Німеччині, Франції, Австро-Угорщині, познайомився із кращими науковими силами. За кордоном Л. С. Ценковський знову був у 1859 р., а потім більшу частину часу — у 1861—1865 рр.

У березні 1865 р. Лев Семенович був призначений ординарним професором нововідкритого Новоросійського університету. Він був першим завідувачем кафедри ботаніки. У 1866—1867 рр. його обрали університетським суддею. Під час роботи в університеті Л. С. Ценковський заснував ботанічну лабораторію, був засновником і першим президентом Новоросійського товариства природознавців й одним із засновників біологічної станції у Севастополі. У цей період він започаткував дослідження в галузі мікробіології, заклав наукові напрямки, що знайшли свій розвиток у дослідях: професора ботаніки Ф. М. Каменського — процес симбіозу грибів із вищими рослинами (мікориза); професора ботаніки Ф. М. Породка — фізіологія мікроорганізмів, бродіння дріжджів; мікробіолога, фітопатолога і міколога професора І. Д. Сербінова — системати-

ка мікроорганізмів; А. Ф. Лебедева, який відкрив групу водневих бактерій, здатних окислювати молекулярний водень.

Л. С. Ценковський вперше показав фізіологічну спорідненість між рослинами і тваринами. Його дослідження нижчих рослин включали і прісноводні, і морські організми. Серед радіолярій він знайшов одноклітинну водорість, яку пізніше назвали зоохлорелою, описав багато нових видів і родів, вивчав особливості мікроорганізмів, що викликають свічення морської води, і бродильних бактерій.

Лев Семенович багато працював у галузі мікробіології. Ним створені методи одержання вакцини проти сибірки. Його думки і практичні результати досліджень значно вплинули на творчі доробки І. І. Мечникова та М. Ф. Гамалії у галузі мікробіології.

У 1871 р. Л. С. Ценковський переїхав до Харкова, де був обраний екстраординарним професором кафедри ботаніки, але за пропозицією міністерства його призначили позаштатним ординарним професором із видачею утримання із залишків. З 11 грудня 1875 р. його залишили на 5 років після 25-річної вилуги.

У цей період він їздив на Біле море, де на Соловецьких островах вивчав мікроскопічну флору й фауну. У 1882 р. за дорученням Вільного економічного товариства Л. С. Ценковський був відряджений до Л. Пастера у Париж для вивчення методів щеплення сибірки. Л. Пастер не прийняв його у свою лабораторію і Лев Семенович мусив влаштуватися у лабораторію професора Бальбіані, де зумів, не дивлячись на всі перепони, розробити метод щеплення. Після повернення до Харкова його затвердили у званні заслуженого професора (1883). 6 лютого Харківське товариство природознавців, президентом якого він був, відсвяткувало 35-річний ювілей його науково-педагогічної діяльності.

Л. С. Ценковський був почесним членом майже всіх російських і природничо-історичних товариств, членом-кореспондентом Петербурзької Академії наук, Німецького ботанічного товариства, почесним членом Лондонського мікроскопічного товариства.

Він був талановитим педагогом і невтомним експериментатором. За свідченням сучасників, він був першим професором ботаніки, який вик-

ладав її з мікроскопом у руках. І. І. Мечников писав, що Л. С. Ценковський був не тільки вправним і точним дослідником мікроскопічного життя, але й чудовим лектором, здатним зацікавити слухачів.

У 1886 р. Лев Семенович пішов у відставку, продовжуючи займатися науковими дослідженнями. У травні 1887 р. він поїхав до Лейпцігу, де у госпіталі Krankenhaus Св. Якоба помер 25 вересня. Його поховали на міському кладовищі.

За пропозицією Новоросійського товариства природознавців було встановлено премію ім. Л. С. Ценковського, якою нагороджували по черзі у Петербурзі, Харкові й Одесі, в тих містах, де він працював.

Пр.:

Ueber meinen Beweis fur die Generatio primaria //Bul. phys.-mat. de l'Acad. Imp. de Sc. de St.-Petersb. — 1858. — Т. 17; *Melanges biologiques*. — Т. 3; О генетической связи между *Mycoderma vini* Desm., *Penicillum viride* Fres и *Dematium pullulans* de Bary // Тр. 4 съезда рус. естествоиспытателей и врачей в Казани. — 1873; О пастеровских прививках // Тр. вольн. Экон. о-ва. — 1883; Отчет о прививках антракса в больших размерах // Сб. херсон. земства. — 1886. — Т. 3.

Літ.:

Історія ОДУ за 100 р. — С. 166, 159 — 160; Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования. — Харьков: Тип. Дарре, 1908. — С. 217-220; УРЕС. — Т. 3. — С. 593; Селибер Г. Л. и др. Микробиология в опытах. — М., 1956. — 275 с.; Утевский Н. Л. Медицинская микробиология и микробиологическая техника. — М.: Медгиз, 1956. — 370 с.; Іваниця В. О., Мішнаєвський М. С. Розвиток мікробіології в Одеському університеті // Одесі — 200. — Ч. 2. — С. 130-133; Професори Одес. (Новорос.) ун-ту. — Одеса, 2000. — Т. 4.

С. Г. Коваленко, В. Т. Коваль, М. С. Мішнаєвський

